

79315/1-2
2/3.6/3
Книгозбірня
„ОБНОВИ“

ДР. КОНСТАНТИН
ЧЕХОВИЧ

I.

ГЕНЕЗА І СУТЬ
НАЦІОНАЛІЗМУ

II.

ХРИСТІЯНСЬКИЙ
НАЦІОНАЛІЗМ

Л Ї В І В

1939

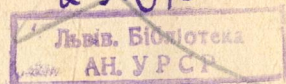
06 10

КНИГОЗБІРНЯ „ОБНОВИ“

Ч. 1—2.

Др КОНСТАНТИН ЧЕХОВИЧ

29.613

I.

Гене́за і су́ть націо́налізму

II.

Христіянський націо́налізм

2

кр. Льв. Обл.
46(9) - 1940

Л Ї В І В

1 9 3 9

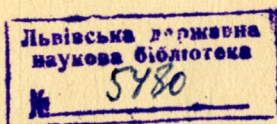
Накладом Товариства „Обнова“

T3(24K)0-56

дошкати Р

ОБГОРТКА Р. ЧОРНІЯ

Друковано 1000 прим.

Л Ъ В І В — L W Ó W

Видоє Т-во Українських Студентів Католиків »Обнова«
Wydaje T-wo Ukraińskich Studentów Katolików „Obnova“

Завед. Графічні „Victoria“ (М. Гевакової), Львів, 3-го Мая 5. Тел. 280-49.
Graf. Zakłady „Victoria“ (М. Hewakowej), Lwów, 3-go Maja 5. Telefon 280-49

П Е Р Е Д М О В А

У днях від 26. лютого до 8. березня 1939 р., за західноєвропейським зразком, організувало Товариство Українських Студентів Католиків „Обнова“ у Львові, під Протекторатом І. Е. Високопреосвященного Митрополита Андрея Шептицького, І. Суспільний Тиждень — цебто ряд докладів із дискусіями на одну осередню тему. Цією темою І. Суспільного Тижня „Обнови“ була актуальна проблема; „Націоналізм і християнство“. Добір тем (9) і прелєгентів був так подуманий, щоб освітити проблему цю якнайбільш всебічно.

Яка ж ціль такого тижня? На це відповідь:

- 1) дати змогу якнайширшим кругам української інтелігенції, а зокрема академічній молоді, спільна та в академічній формі застановитися над згаданою проблемою, що без сумніву має у нас першорядне значіння,
- 2) збудити зацікавлення до суспільного питання взагалі та заохотити до глибших студій над ним.

Велика фреквенція на всіх докладах цього І. Суспільного Тижня (150—200 осіб кожного вечора) потвердила, що як сам почин, так теж і вибрана тема були дійсно актуальні та вартісні. Це стало теж спонукою, щоб виголошені доклади видати друком і таким способом уприступнити їх ширшим кругам нашого громадянства. Вийдуть вони окремими випусками в книгозбірні „Обнови“ На початок видаємо два доклади проф. К. Чеховича, що дуже тісно з собою вяжуться, хоч були виголошені як другий і восьмий доклад у часі Суспільного Тижня.

Сподіємося, що наше видання стрінеться з діловою прихильністю української інтелігентної громади.

ВИДІЛ Т-ВА „ОБНОВА“

I.

Значіння слова „націоналізм“ може бути різне. Широкий загал, задивлений звичайно лише у зовнішні прояви життя, уживає терміну „націоналізм“ виключно для сфери політичних змагань, виключно для політичної системи, спертої на прімації національних інтересів. Навіть коли йде мова про суть націоналізму, дехто вказує лише на такі його несутеві зовнішні прояви з ділянки організаційної і пропагандивної тактики як: однопартійність (розв'язання всіх інших партій), строга дисципліна і організованість, принцип вождівства і волюнтаристичний динамізм, зв'язаний з революційним патосом слова і чину. Та не можна забувати, що усі ці засоби організації і пропаганди є також і в протилежному таборі, а саме в таборі большевицького соціалізму. Отже вже той факт вказує на те, що це не є ніякі сутєві прикмети націоналізму, та що генези і суті націоналізму треба шукати у філософічних і психологічних глибинах світогляду.

Націоналізм, це не є те саме, що національний сентимент. Він іде далше, і хоч розбудовується на почуванні любови до своєї нації, вкінці перетворюється у свідомий і пляновий історично-синтетичний революційний рух, ведений ідеалом найвищого розвитку усіх сил і прикмет власної нації.

В протилежність до таких інтернаціональних течій, як лібералізм і соціалізм, що своєю системою ідей мали бути для всіх націй однакові, виростає націоналізм як система національних ідей, призначена лише для даної нації. Легковаження національного чинника в житті одиниці, родини і цілої нації давало змогу лібералізові і соціалізові бути „загальнолюдськими“, інтернаціональними тесріями. Якогось загального націоналізму в дійсності нема. Підставовим

почуванням націоналізму є любов до власної нації як чогось виїмкового і неповторного. „Немає в світі України, немає другого Дніпра“ — так сформулював цю основну думку українського націоналізму Тарас Шевченко, і саме ці слова стрінулися з цинічною насмішкою „космополіта“ Михайла Драгоманова. Як невсипущий пропагатор інтернаціональних ідеалів лібералізму і анархістично - комуністичного соціалізму та ще й закрашених безкомпромісовим русофільством, Драгоманов не міг ніяк зрозуміти, як можна аж так любити свою Україну, щоби бачити у ній щось виїмкове і неповторне, і щоби тільки з Україною звязувати усі свої думки, почування і змагання. Таку націоналістичну любов до України, опромінену ідеалом національно - політичного визволення, Драгоманов оцінював як щось ретроградне, непоступове і незгідне з висновками „європейської науки“. Те, що він уважав за висновки „європейської науки“, це були утопії про бездержавний, комуністичний і безбожницький, інтернаціональний „рай на землі“, і саме тому змагання до української самостійності на майбутнє Драгоманов оцінював як щось непотрібне і як щось таке, що лежить поза межами можливого; отже на такі національні змагання — мовляв — шкода даремно витратити свої сили. Іван Франко пізнав вкінці протинаціональний характер ідеології Драгоманова і тоді явно відвернувся від свого колишнього учителя. Тоді появилася знаменита програмова стаття Франка „Поза межами можливого“ (ЛНВ 1900), повна віри в той український національний ідеал, що лежить у підсвідомих основах українського націоналізму взагалі.

Те, що загальне і спільне для всіх націоналізмів, це негачія інтернаціональних, шкідливих для національного розвитку, утопій лібералізму і соціалізму. Націоналізм, це протест проти анархічного визволювання ліберальної людини від всяких обмежень, отже і від обмежень, що їх накладає життя в національній спільноті, але одночасно це також протест проти соціалістичного насильства над творчою одиницею. На-

ціоналізм, це протест проти абстрактних демократичних кличів, проти неплідних програм і дискусій, проти цілої тої системи, що викликає духову несміливість, апатію і дрімоту, що відбирає одиниці охоту до ініціативи і до власної відповідальності. Націоналізм рішуче відкидає соціалістичне розятрювання соціальної ненависти і всі ті фальшиві соціалістичні ідеали, що ведуть до шкідливої віри в автоматичну розв'язку т. зв. „національного питання“, як тільки будуть по соціалістичному розв'язані нібито „важніші“ соціальні питання. Націоналізм, це протест проти ліберального і соціалістичного легковаження національного принципу в житті людства.

Та не можна у самій негачії попередніх духових і політичних течій дошукуватися генези націоналізму. Націоналізм виростає з власних джерел національної окремішності і національної свідомости. Але у сфері позитивних прикмет націоналізму є така велика різноманітність і розбіжність ідеалів і теорій в окремих націй, що про якийсь загальний націоналізм можна говорити лише як про логічну абстракцію, що не вичерпує усіх основних прикмет ані одного конкретного націоналізму. Бо носіями і творцями націоналізму є окремі нації, а кожна з них витворює свій власний націоналізм з власними філософічними та історичними підвалинами, з власними організаційними формами і з власними політичними тенденціями. Часом ті різні націоналізми ідуть солідарно до спільної мети, а часом виступають проти себе.

Новітній націоналізм своїми початками сягає далеко у минулі віки, до тих часів, коли формувалися модерні нації. Його генеза зв'язується з об'єктивним існуванням нації як етнічно - культурної цілості.

Слово нація не всюди має однаковий зміст. У давніх Римлян довгий час уживали слова „націю“ лише на означення примітивних і нічим незамітних народів. Для історично і культурно визначних народів мали Римляни назву „генс“, а нарід, який стояв на найвищому ступні розвитку культури

і політичної організації називався „популюс“. Пізніші віки внесли до поняття „нації“ примішку політичної активності в протилежність до пасивної маси, так що напр. у Поляків довгі часи „нацією“ була лише шляхта. Сьогодні термін „нація“ має у нас те саме значіння, що напр. в Німеччині, і тою назвою означаємо всіх людей даної національності, хочби вони мали ріжну державну приналежність і хочби жили далеко від своєї основної етнографічної території. У Франції словом „нація“ означають всіх горожан французької держави, так що термін „національність“ означає там те саме, що у нас „державна приналежність“. Для зазначення того, що ми називаємо словом „нація“, Французи уживають терміну „раса“.

Суб'єктивна теорія нації видвигає свобідний вибір одиниці як рішачий критерій національної приналежності, а всякі об'єктивні елементи національності відсуває на другий плян. Але така теорія виросла лише на ґрунті виїмкових явищ з ділянки національної патології і в ніякому випадку не може мати загального значіння. Ядро нації, це щось об'єктивно дане, а його розвиток це вже завдання свідомих зусиль одиниць. Ті, що від цього ядра відпадають і ті, що з іншої національності до нього пристають, творять лише побічне і другорядне явище в житті нації, спиняючи або прискорюючи її розцвіт.

Саму суть нації не вдається схопити розумовими засобами. Наукова аналіза поняття „нація“ доходить звичайно лише до з'ясування декількох його складових елементів, до з'ясування таких атрибутів нації, як спільнота мови, спільнота території, спільнота історично - культурних переживань і бажань і т. ін. Але все те ще не вичерпує усього змісту поняття нації, не розгадує самої суті національної своєрідності даної групи людей, не з'ясовує ані генези ані внутрішніх основ дальшого розвитку нації як цілоти. Ті невідомі сили, ті невідомі підвалини, з яких виростають ріжні зовнішні прояви національного життя, це те „містичне ядро нації“, про яке говорять теоретики нації, але якого не можна схопити ра-

ціональними засобами наукового дослід. Те ядро нації, це щось об'єктивно дане, що живе в підсвідомих глибинах етнографічної маси, і що може у дальшому розвитку видобутися на поверхню свідомості, щоби вкінці стати керманічем усіх національних змагань у всіх ділянках життя.

Об'єктивна національність може вийти з темних глибин підсвідомого росту на ясний шлях свідомих зусиль волі. Щоби такий перехід на вищий ступінь підтримувати і прискішувати, повинні провідні одиниці на ґрунті даної нації плекаати національний ідеалізм не лише у сфері чутевого наставлення думки, але також у сфері пізнання власної національної своєрідності, перетворюючи його у ясну культурну і політичну програму, основу на такому пізнанні. Бо лише ідея національності, координуючи свідому волю одиниць, забезпечує в нинішні часи дальше існування і розвиток нації як цілості. Наш великий мислитель Олександр Потебня, видвигав ясну засаду, що тільки ідея національності може розбудити людей до правильної громадської діяльності, розбуджуючи одночасно правдиву любов і до науки і до мистецтва. Іван Франко у своєму зрілому віці пізнав вкінці, що в духовому арсеналі Михайла Драгоманова бракує поняття української національності, і тоді не завагався відкинути цілу його ідеологію, зазначаючи, що якби Українці пішли за кличами Драгоманова і якби переводили його ідеали в життя, то „над нами як нацією була б висипана могила“. В протилежність до Драгоманова Франко тоді ясно пізнав, що „все, що йде за рами нації, це або фарисейство людей, що інтернаціональними ідеалами раді би прикрити свої змагання до панування одної нації над другою, або хоробливий сентименталізм фантастів, що раді би широкими „вселюдськими“ фразами покривати своє духове відчуження від рідної нації“. (ЛНВ, 1900). — Оночасно з тим у Франка змінюється і саме поняття української нації, а віра в національний ідеал займає домінуюче становище і у сфері розуму, і у сфері почувань, і у сфері волі.

На підсвідомих стихійних підвалинах національної окре-

мішности виростає у сфері розуму: національна свідомість, у сфері волі: бажання зберігати і розвивати свою національну окремішність у власній державі і поза нею, у сфері почувань: любов до свого навіть тоді, коли воно менше розвинене від чужого. Поруч такої любови до своєї національності виростає непохитна віра в можливість її розвитку до повновартісного життя і свідомість морального права до такого розвитку.

Але національність лише тоді стає підкладом модерної нації, коли — виростаючи з глибин людської природи — при допомозі усвідомлення і витривалої праці інтелектуальної і організаційної перетворює своєрідність ірраціонального чутевого наставлення членів даної національності на послідовний ряд доцільних актів свідомої волі.

Новітній націоналізм виростає на підкладі національної свідомости і національних емоцій як плянове змагання на службі національній ідеї. Відношення між нацією (та національною свідомістю) і націоналізмом таке, як відношення між силою і плянвою експльоатацією тієї сили. А хто не бачить, що національність це самостійна сила, і хто думає собі, що національність це лише пуста форма, яку треба наповнити інтернаціональним змістом, той (як напр. М. Драгоманов) цілком послідоно не буде на національних принципах розбудовувати ніяких змагань, ані культурно-освітніх, ані суспільно-економічних, ані політичних. Націоналіст знає, що національна своєрідність, перетворена у національну ідею, це самостійна і повна змісту сила, яку треба тільки вміти відповідними засобами розжарити і перетворити в активний чинник історичного процесу.

Національна ідея це рівночасно ціла культурна і політична програма. Це не лише всестороннє усвідомлення своєї власної національної своєрідности, але і свідоме змагання у всіх ділянках життя, в політиці, господарстві, науці, філософії, мистецтві і т. д., виявити, організувати, розвивати та обороняти свої власні національні вартости і національну

честь. Правдиву національну ідею, яка буде мати силу розбудити усі ділянки життя нації і об'єднати усі її національні енергії до тривкого будівництва, можна плекати лише на основі усвідомлення своєї об'єктивної національної відмінності. (Суб'єктивні концепції і фікції можуть мати лише хвиливий успіх). Треба пізнавати всі духові скарби й історичні переживання нації, які повинні стати складовими елементами національної свідомості і одночасно основою для розбудови національної ідеї. Такі дисципліни, як мовознавство, етнографія і історія мають своє особливе національне значіння, бо відкривають об'єктивну своєрідність нації. З тим вяжеться вимога загальної освіти в національному дусі, яка використовувала би усі витвори народньої творчості та завжди стояла би у зв'язку зі скарбами національної традиції. До загального духового здоров'я нації причиняється і музична освіта, ведена в національному дусі, і розбудова усіх галузей мистецтва в національному дусі, і культура національної мови, що по своїй суті не є лише засобом передавання готових думок, але своєрідною перетворюючою машиною, що витворює нові інтелектуальні і естетичні вартості.

Націоналізм як свідоме і героїчне змагання до повного розвитку краси і сили своєї нації охоплює всі ділянки життя, організує всі творчі сили нації на службі національній ідеї, а від одиниці вимагає жертвенної і дисциплінованої праці та героїчної посвяти. У сфері етики, це заперечення особистого егоїзму і заперечення основної засади лібералізму про необмежену свободу одиниці і його легковажного відношення до національних традицій та ідеалів. Це одночасно заперечення соціалістичного міту про світову місію міжнародного пролетаріату і про інтернаціональний комуністичний рай на землі.

Вожд італійського фашизму Мусоліні ясно в цій справі висловився: „Якщо свободою називають право опльовувати символи релігії і держави, то я заявляю, що такої свободи не дамо, хочби її домагання було завинене у вилинялий папір

безсмертних засад. В тім була глупота ліберальної держави, що вона давала свободу навіть тим, котрі уживали свободи для нищення держави“. — Фашизм вказує на те, що ідеалом людського щастя не є матеріяльний добробут і вигідне життя; він виступає проти міщанського духа з нахилом до скептицизму і компромісу. Не егоїзм а героїзм є засадою фашизму. „Фашист, як каже Мусоліні — відкидає інстинкти життя, замкненого у тісному крузі уживання на те, щоби самовідреченням і жертвою власних інтересів, а навіть жертвою життя реалізувати чисто духове буття, бо саме в тім ціла вартість його як людини.“ Ясно, що такі засади стоять вже дуже близько до християнського розуміння вартости і завдань людини.

Подібні засади бачимо і в провідника еспанського націоналізму, ген. Франка. В другу річницю націоналістичного руху в Еспанії ген. Франко заявив: „Наш режим, це не примхана не штучна організаційна формулка. Він є історичною konieczністю, необходимою для існування батьківщини. Треба об'єднати націю, роздерту на партії. Треба з'єднати те, що продовж пів століття було роздиране. Треба усунути спогади клясової боротьби. Треба виховати націю і викорінити протилежні мрії лібералізму у нашої молоді... Наш похід, це зорганізований спонтанічний марш, що має чистий ритм і здисципліновану формацію“. — Це слова правдивого християнського лицаря, практикуючого католика, отже його засади певно цілком покриваються зі засадами героїчного християнства. Нічого дивного, що його збройну боротьбу проти еспанського більшевизму назвали еспанські єпископи „святою революцією, що боронить Божу справу і батьківщину“.

Та нема ніякого сумніву, що активна любов до своєї нації приймає подекуди форми аморального колективного егоїзму і через те попадає в конфлікт зі засадами християнської етики, а своїй нації може принести важкі моральні шкоди. Деякі націоналістичні теорії стоять навіть у яскравій суперечності з вічними правдами християнської метафі-

зики, і у висліді зводять свою націю на манівші шкідливих помилок і протихристиянських вчинків.

Напр. французький шовіністичний націоналізм, зорганізований у т. зв. Аксіон Франсез, так безмежно обожав свою расу і нарід, що політичну гру ставив вище понад усі закони моралі, а одночасно намагався опанувати католицьку Церкву, щоби з неї зробити собі знаряддя для реалізації своїх політичних цілей. Не диво, що мусіло дійти до конфлікту з католицькою Церквою, і вкінці цілу ту Аксіон Франсез, що гуртувала майже самих католиків, папа Пій XI. строго і рішуче осудив.

У теоретиків німецького націоналізму покутує різкий протихристиянський афект, заціплюваний здавна теоретиками лібералізму і соціалізму, а зокрема творами Фридриха Ніцше. Все таки не можна цього льокального явища генералізувати, бо-ж німецький расизм, це не є необхідна складова частина націоналізму. Інші націоналізми не приймають цього однобічного біологізму, розвиненого вже у філософії Фридриха Ніцше, а завершеного в творі Альфреда Розенберга „Міт XX. віку“. Помилковість цього панбіологізму виявляється вже у світлі антропології, а його шкідливість у сфері моралі теж очевидна. Якщо німецький націоналізм прийме в цілості ту помилкову і протихристиянську концепцію Розенберга у теоретичні підвалини свого світогляду, тоді німецька нація переживе трагедію розбудови свого національного храму на крихких підвалинах помилок і протихристиянських фікцій, а другим націям дасть відстрашаючий приклад, якими думками не можна оживляти і гартувати національного організму, якщо не хочемо його вкінці-кінців затроїти. Помилки цього панбіологізму — без огляду на те, чи хто інтерпретує його пантеїстично, чи матеріалістично — реалізовані в житті, мусять колись виявити свою руйнуючу силу.

Помилки німецького расизму (подібно як і помилки лібералізму і соціалізму) впливають з помилкового оціню-

вання самої природи і вартості людини. В дійсності людина, це не є лише продукт розвитку матерії, а людська душа, це не тільки сума душевних переживань. Релігія і мораль, це не є ані надбудова економічних відносин, ані витвір расової психіки.

Назагал націоналізм краще зрозумів природу людини, аніж лібералізм і соціалізм, а відкриваючи у душі людини багаті джерела національної енергії, здатної до творчої праці, зробив з національного чинника головний мотор історичних подій і змін. У сфері етичній націоналізм обмежив особистий егоїзм нормами жертвенности для добра нації і підготовляє ґрунт для повного морального відродження людства. „Остання пора, — каже о. Я. Воронєцькі (ректор католицького університету в Люблині) — щоби католицькі моралісти розглянули проблему, яку ролю Боже Провидіння призначило національному чинникові в моральному розвитку людини“. У зв'язку з проблемою морального впливу націоналізму той сам автор пише і про одночасний вплив життя надприродного: „Ласка не нищить природи, а підносить її і удосконалює. Отже, коли ми сконстатували, що потреба жити в рамках нації має свої основи в самій людській природі і що має відіграти велику ролю у моральному розвитку людського роду, мусимо очікувати, що ласка не лише не усуне впливу національного чинника, але його очистить і удосконалисть, т. зн. побільшить добрі наслідки його діяння“.

Ще краще про суть націоналізму і про його позитивні вартості висказується французький католицький філософ Моріс Бльондель: „Один звук не створить концерту. Відвічна і традиційна засада філософії каже, що одна і проста досконалість не може бути наслідувана недосконалою дійсністю інакше, хиба лише за ціну великої кількості і різноманітності, в яких частково виявляються безконечні багатства Божої Єдності. Кожна нація може і повинна бути втіленням якогось аспекту, якоїсь думки, якогось життя, якогось людського типу, фізичної і моральної рівноваги, якоїсь краси і якогось добра, — і саме тому нація у своїй прита-

манній відрубності має єдиний, незаступний і — якщо можна так висловитися — божеський характер. Звідси її незрівнана краса і могутній чар для тих, котрі — оглядаючи її з нутра і живучи її духом — мають причину ставити її понад інші, як єдину і незрівнану. В міру того, як ті ідеї, котрі є душею і розумом народу, зближаються до найвищих правд і до вічних вартостей, вони надають нації гідности, тривкості і невичерпну здатність відроджуватися“.

Отже — як каже Бльондель — націоналізм, це не лише реакція проти перестарілої утопії, тої що проголошувала усунення кордонів і армій, братерство народів, розоружений мир, загальну соціалізацію і інтернаціоналізацію хочби навіть за ціну класової боротьби і за ціну знищення всяких традицій. Націоналізм вносить нові позитивні вартості. Він починається до зросту свідомості таких потреб, що їх попередні течії занедбували, і до перемоги таких правд, які досі були в погорді.

Націоналізм перемагає помилки індивідуалізму і космополітизму, а одночасно віддає першорядну роль національному духові, національним традиціям і національним інтересам. Безнаціональні кличі свободи, рівности, братерства розатомізували людство, розбиваючи природні звязки і обмеження національні, а через те з одного боку витворили атмосферу, пригожу для буйного розросту матеріалізму і неморального особистого егоїзму, а з другого підтримували неприродні змагання до насильного уніформування усього людського життя. Націоналізм пізнав, що людина не може бути безбарвним атомом людського муравлища, та що саме її національність і національний героїзм додає людині справжньої людської вартості і чести. У сфері політичних змагань націоналізм, це національний егоїзм, а такий егоїзм, подібно як і особистий чи родинний егоїзм є тільки тоді здоровий і добрий, коли він ґрунтується на засадах об'єктивної моралі, що обов'язує і одиниці і нації і держави.

Та хоч націоналізм подекуди вибрав вже ясний шлях

християнського героїзму, то є ще й такі націоналізми, що тягнуть за собою і кайдани матеріялізму, і мряковиння пантеїзму, і миляні баньки новопоганства, і фальшиві жемчуги релятивізму. Філософічні підвалини націоналізму у різних націй є різні.

Український націоналізм, виростаючи з власних здорових традицій, мусить теж вести загальну боротьбу проти лібералізму і соціялізму. Крім цього він мусить вести безпощадну боротьбу проти своєї внутрішньої недуги, що проявляється у різних формах русофільства, і проти таких нестральних поглядів, як В. Сімовича, мовляв, це дрібна і маловажна справа, чи Українці окрема нація, чи частина російської. — У свої філософічні підвалини український націоналізм повинен прийняти вічні правди християнської релігії.

Розбудовуючи теоретичні підвалини для нашої майбутньої сили, мусимо вистерігатися помилкових доктрин і фікцій, а тоді наші здобутки напевно будуть тривкі.

II.

Проблема християнського націоналізму, це проблема об'єднання основних засад теорії і практики націоналізму зі засадами християнської метафізики і етики.

Кільканадцять літ тому Моріс Воссард зорганізував анкету на тему „Націоналізм і католицизм“ і видав друком 22 відповіді визначних мислителів з 10 різних держав. Відповіді на ту анкету були дуже неоднотайні. Одні назвали націоналізм новітнім поганством, що з нації робить собі божка і тим самим відкидає правду християнської релігії. Інші видвигали додатні сторінки націоналізму, його глибокий моральний патос, що стає в обороні правдивої вартості людини, самою природою нерозривно зв'язаної зі своєю нацією, і доходили до висновку, що саме націоналізм, силою історичних умовин і своєю внутрішньою вартістю є покликаний у сфері моральній обмежити особистий егоїзм і матеріалістичні нахили людини цілком природними засобами національного ідеалізму, а у сфері культурній і політичній доведе до кращих і справедливіших умовин життя і розвитку всіх націй.

Такі протилежні думки про націоналізм, висказувані з християнського становища, є також і в нас. Протихристиянські тенденції деяких націоналістичних теорій чи практик дехто помилково зачисляє до самої суті націоналізму, а через те мусить дійти до помилкового висновку, ніби націоналізму взагалі не можна узгоднити з християнською релігією.

Нема ніякого сумніву, що панбіологізм, такий як його бачимо у німецькому расизмі, т. зн. в концепції А. Розенберга, є засадничо протихристиянський незалежно від того, чи хто буде ту популярну філософію німецької раси інтерпре-

тувати у змислі матеріалізму, чи у змислі пантеїзму. Сам Розенберг, ідучи послідовно за своєю теорією, виразно заявив, що система виховання німецької молоді мусить бути проти-християнська. Його прихильники теж ідуть послідовно за його теорією і ліквідують католицькі школи, усувають навчання релігії зі шкіл, а навіть викидають хрести з прилюдних установ.

Але і поза межами німецького расизму є часом такі націоналісти, що роблять явні застереження, мовляв вони не признають абсолютної правдивості християнства і тому відкидають ті греблі, що їх кладе християнська релігія для життя нації. — В такому випадку відразу знаємо, що маємо до діла з противниками християнства.

Так само далеко від християнства стоять і ті люди, котрі взагалі релятивізують поняття правди і хочуть триматися засади, ніби „правдиве є те, що веде до успіху“. Така засада і помилкова і неетична, так що вже у світлі самого природного розуму вона мусить бути відкинена так з життя одиниці, як і з життя нації. Хвилевий успіх у ніякому випадку не доказує правдивості засади, а релятивізація правди у своїх дальших консеквенціях мусить виявити свою руйнуючу силу.

Проблема відношення між націоналістичними рухами і вічними правдами християнства виринає подекуди як проблема обмеження національного росту. Свідомий християнин ясно бачить, що засада нічим необмеженого буйного розросту національного організму, це ніщо інше як романтична теорія, так само помилкова і в консеквенціях шкідлива, як і клич лібералізму, що домагався необмеженої свободи для одиниці, а у висліді визволив найнижчі інстинкти людські і довів до пониження гідності людини і до нового ще гіршого поневолення. Лібералізм помилявся щодо людської природи, бо відкинувши християнську правду про наслідки первородного гріха, уявляв собі, ніби людина з природи добра і досконала, та що вистарчить звільнити людину від всяких обмежень, а вже буде запевнений найкращий розвиток її ін-

дивідуальності. Подібна помилка запускає своє коріння і в тих теоретиків націоналізму, котрі хочуть звільнити свою націю від всяких обмежень. Аналогія з обмежуванням буйного росту овочевої деревини, з метою досягнути найкращий збір овочів, виявляє нам основну правду, що не кожне обмеження має шкідливий вплив на здоровий природний розвиток.

Християнин знає добре, що християнська релігія містить в собі таку правду, яка обов'язує кожного і обмежує самоволю не лише одиниці, але і нації. Він знає і те, що таке обмеження має на меті правдиве добро одиниці і нації, і хоч зпочатку не можна такого доброго ефекту перевірити на основі досвіду, то всетаки християнин мусить вірити у вищу позитивність християнських обмежень, що виявлять свій добрий вплив щойно в дальших етапах розвитку нації.

Найвиразніші протихристиянські тенденції видно в націоналістичній Німеччині, а їх вплив щораз більше поширюється і поза межі Німеччини.

Між німецькими націоналістами є багато християн і то не тільки з назви, та всетаки протихристиянська теорія расизму і протихристиянський афект щораз більше опановують німецьку прилюдну опінію. Навіть і ті, що ще уживають таких слів, як „Бог“ і „Боже Провидіння“, дуже часто вкладають у ті слова протихристиянський, пантеїстичний або поганський зміст.

Виринає питання: чому так багато німецьких націоналістів відвертається від християнства і чому німецька пропаганда новопоганського чи матеріялістичного націоналізму може виказатися хвилевим успіхом навіть у таких націй, які з Німцями не симпатизують? — Причина лежить не тільки в расових мотивах, що викликають нехіль до християнства, вказуючи на його жидівське походження; ані не тільки в тих загальних протихристиянських настроях, що їх по собі залишив лібералізм і соціалізм разом з позитивістичною наукою. Причина є також серед самих християн.

Особливо німецький протестантизм настільки змінив правдиве обличчя християнського світогляду, що здорова людська думка мусіла від нього відвертатися. Пієтизм на німецькому протестантському ґрунті цілком викривив засади християнської етики в напрямі пасивізму чи квієтизму і тому не диво, що проти такого викривленого християнства Фридрих Ніцше почав безпощадну боротьбу. Він бачив християнство лише через буддистично-шопенгаверівські окуляри і тому відвернувся від такого „християнства“, бо шукав ідсалу сильної, творчої і героїчної людини. Через таке непорозуміння Ніцше відвернувся від християнства і від релігії взагалі, і дійшов вкінці до героїчно - трагічного песимізму, бо не мав сили визволитися з могутніх тоді обіймів безбожництва і матеріялізму.

Слідами Ніцше ідуть і тепер деякі німецькі націоналісти, а за їх прикладом і серед українських націоналістів можна часом почути таку фальшиву інтерпретацію християнства, а вслід за тим і невдоволення з християнства взагалі. Такі непорозуміння треба завчасу основно вияснити, якщо не бажаємо, щоб наша національна енергія розгублювалася на манівцях протихристиянських афектів і теорій.

Крім цього німецький протестантизм у великій мірі сам приготував наукову зброю для інших протихристиянських тенденцій новітнього німецького расизму. Протестантський автор Фр. Деліш („Ді гроссе Тайшунг“ 1920, 1921.) і найвизначний протестантський теолог А. ф. Гарнак ужили усеї своєї ерудиції на те, щоби відкинути Старий Завіт, доказуючи, ніби старозавітний Бог, це був лише Бог жидівського народу. — Багато інших німецьких протестантських теологів взялося теж завзято відчищувати християнство від жидівського елементу, не завважаючи, що тим самим розбивають християнство взагалі. Їх тенденційні протижидівські аргументи зручно використав Альфред Розенберг при розбудові своєї теорії, пропагуючи дальше фальшиве твердження, ніби Старий Завіт попсував ментальність християн, і видви-

гаючи друге фальшиве твердження, ніби Ісус був арійського а не жидівського походження. На таких підкладі виростає дальша протихристиянська тенденція німецького расизму, що відкидає християнського Бога (напр. в писаннях Е. Людендорфа) а намагається поширяти культ фіктивного „німецького бога“.

У звязку з тим треба собі усвідомити, що хто Бога уважає лише за один з атрибутів нації, чи за продукт раси, той по суті не вірить в реальне і самостійне існування особового Бога.

Протихристиянські тенденції німецького расизму можуть і у нас спричинити ще більше шкоди аніж давніші протихристиянські тенденції лібералізму і соціалізму. Лібералізм побоює християнську релігію в площині безнаціональної любови до необмеженої свободи одиниці. Соціалізм веде боротьбу проти християнства в площині інтернаціональних почувань класової ненависти. Німецький расизм робить те саме в площині національних почувань любови до всього що своє і тим він небезпечніший, що звязує протихристиянський афект з націоналізмом; бо лібералізм і соціалізм, це течії, що назагал вже завмирають, а націоналізм щойно зачинає свою історичну ролю.

Але і поза сферою впливів німецького расизму можна часом завважити серед націоналістів виразне протихристиянське наставлення. Подібно як марксизм проголосив, що релігія взагалі є перешкодою для розвитку всесвітньої місії пролетаріату, так і дехто з націоналістів думає, що християнська релігія є перешкодою для розвитку сил нації і для здійснення її природної місії. Інші ще шукають відповіді на питання, чи можна погодити засаду християнської покори з вимогами нашого часу, для якого законом є найвище напруження сил для власного і національного розвитку та для оборони власної і національної чести.

В очах найактивнішої частини інтелігенції християнство виглядає часом на пропаганду пасивізму, що спиняє розмах

індивідуальних і національних сил. Але таке розуміння християнства розминається з правдою. Бо хоч покора, це справді основна християнська чеснота, але цю покору не треба розуміти ані як почування меншої вартости, ані як обов'язок мати зігнуту спину, ані як резигнацію з оборони чести, ані як резигнацію з радісного змагання до повного розвитку своїх сил.

Добрий християнин не може любитися у приниженню, чи у власних недосконалостях, ані не сміє мовчати на обиду чести.

Приклад самого Ісуса Христа учить нас не лише покори але також рішучого вияву власних сил і спокійного, самопевного припинання належних почесностей. Вже при приході Ісуса на світ бачимо не тільки самі скромні форми тої історичної події, але і звізду на небі і Ангелів і царів з дорогими дарами. Щоправда, Ісус довго скривається в ремісничому стані в Назареті, але потім виступає прилюдно по містах і по селах, так що здобуває собі вже за життя широкий розголос в світі. Виступаючи прилюдно, Ісус не скриває своєї мудрости, ані вимовности, ані сили творити чуда, і представляється як Месія, більший від усіх сучасників і попередників, і вимагає признання і пошани для себе. Підчас свого тріумфального візду до столиці спокійно приймає всі почесности.

Дехто скаже, що Ісус Христос був не тільки людиною, але і Богом, отже міг себе вивисшати понад інших. Але Ісус і своїм апостолам теж не радить такої покори, яка стримувала би розмах їх сил, чи скривала би їх велич. А апостоли це вже були лише люди. Ісус каже їм виступати відважно і прилюдно в обороні правди і не лякатися ніяких перешкод. Отже якби покора вимагала пасивности чи понижування самого себе, то такої покори не знайдемо ані у Ісуса Христа ані у апостолів.

Католицька мораль розуміє покору так, що не конче треба резигнувати з усякого самовивисшення. Треба лише обмежити надмірне і нічим неоправдане самовивисшення. Та-

ке надмірне самовивисшування одиниці чи нації, подібно як і самопринижування, розминається з правдою, отже не може бути добре.

Виринають ще й інші непорозуміння, що є вислідом незнання правдивих засад християнської етики. Протихристиянська пропаганда дуже часто закидає християнству німечний пацифізм, промовчуючи те, що християнська етика дозволяє справедливую війну. Подібно як в обороні особистої власности і чести можна уживати засобів фізичної сили, так само в обороні нації і в обороні Божої справи. Злу державу назвав св. Августин цілком справедливо „магнум лятроцініум“, отже і в тій сфері мусить християнин змагати до направи, а не беззастережно погоджуватися з доконаними фактами.

Їх Ексцеленція митрополит гр. Андрей Шептицький у своєму вступному слові до українського перекладу „Пастирського послання еспанських єпископів про події в Еспанії“ (1938) так представляє ту „святую революцію“: Коли „почалась отверта вже боротьба проти Бога, проти релігії і проти Церкви... католики цілого краю національним зривом піднеслися проти тих надужить влади і 18. липня 1936. р. почалася та кривава домашня війна, що досі ще триває“. А, „коли нарід підніс оружжя в обороні Бога й Церкви, єпископи цей народній зрив поблагословили й до нього прилучилися“. Про сам пастирський лист 48 еспанських єпископів там сказано, що в ньому ті єпископи представили „події в Еспанії та своє становище супроти тієї святої революції, що боронить Божу справу й батьківщину“. — В тексті цього пастирського листа католицьких владик з Еспанії знаходимо добре вияснення правдивого християнського пацифізму. Про війну взагалі читаємо там осьщо: „Така то людська природа і такий лад Божого провидіння. І до теперішньої хвилини не було сили, яка це змінила би, що хоч війна є одною з найжахливіших язв людства, то всеж вона буває самотнім героїчним ліком, щоб спроваджувати людські справи на дороги спра-

ведливості й правдивого мира. Тому то й Церква, хоч є донькою Христа, Князя Мира, благословить воєнні знамена, основувала лицарські чини та організувала хрестоносні походи проти ворогів віри“.

Вже з цього бачимо, що християнський пацифізм не хоче якогонебудь мира, і що добрий християнин мусить активно боротися проти несправедливості. Наївний пацифізм, що погоджується з несправедливим миром для фальшивої і в своїй основі егоїстичної засади спокійного життя, компромітує кожного, отже компромітує і тих німецьких католиків, котрі хотіли бути вигідними пацифістами в той час, коли їх нація переживала часи несправедливих постанов мирових диктатів і часи болючого пониження. Не диво, що такий пацифізм людей, що не тільки називають себе християнами, але ще й оправдують своє помилкове становище чевідповідно аплікованими засадами християнської етики, мусів причинятися до того, що серед загалу німецьких націоналістів брали верх настрої недовіря або і ворожнечі супроти християнства взагалі. Навіть такий крок колишнього канцлера Німеччини Брюнінга, коли він в липні 1931. р. підчас свого побуту в Парижі взяв участь у Службі Божій на інтенцію мира, що її Французи що місяця відправляють в храмі Нотр Дам, мусіли німецькі націоналісти відчувати як зневагу своєї національної гідности. Подібні почування мусіли переживати німецькі націоналісти і тоді, коли за прикладом Франції створено і в Німеччині Евхаристійну Лігу Мира, що теж поклала собі за завдання відправляти Служби Божі на інтенцію мира. Таку першу Службу Божу відправив берлінський єпископ Др. Шрайбер, вибравши для такої Служби Божої день св. Тереси від Дитятка Ісус, що як відомо була Французка.

Шкідливі непорозуміння виринають ще й з того, що де-хто звязує католицизм з приналежністю до якоїсь одної політичної партії. Тимчасом „кожному католикові — як це пояснив митрополит Андрей Шептицький — вільно належати

до якогонебудь партійно - політичного угруповання, якого програма не є противна католицькій етиці чи вірі. Отже католик може бути монархістом, консерватистом, демократом, принципіалістом чи угодовцем, а навіть в деяких виїмкових обставинах екстремістом... Навіть те, що називаємо легальністю, не все належатиме до тих принципів, які безумовно і всюди обов'язують католиків". („Мета" з 10. IV. 1932.)

Де католицизм надто тісно зв'язав себе з якимсь одним політичним напрямком, там завсіди є небезпека, що банкруцтво даної політики кине тінь на католицизм взагалі. Так воно сталося напр. в Австрії, де під католицькими прапорами ведено короткозору політику, спрямовану проти націоналістичної політики, що змагала до об'єднання всіх Німців в одній державі. Так було і в еспанській монархії, де католицизм довгий час вдовольнявся лише зовнішнім блеском, а спертий виключно на монархічну систему, зазнав болючої катастрофи разом з упадком монархії. Тоді прийшла черга на розгляд причин, чому еспанському католицизмові в тих важких часах забракло власної внутрішньої сили. Виявилось, що католицизм в Еспанії був більше естетичний і літургичний, а замало догматичний і етичний. Світське духовенство не могло добре виховати своїх вірних, бо само не знало проблем модерного життя. Десятилітні кандидати духовного стану замикалися в мурах семинарій і виходили звідтам аж по висвяченню, цілком відчужені від світа. Нічого дивного, що вони не могли розуміти духових потреб народу, а особливо не розуміли духових потреб інтелігенції. Були також великі занедбання і в навчанні релігії, і в проповідництві, і в пресі, і в організації. Вислід був такий, що разом з республікою запанувало в Еспанії безбожництво, що з большевицькою скаженістю кинулося нищити всю традиційну католицьку культуру.

Переможна націоналістична революція, щоправда, вирятувала католицьку Еспанію від повної руїни, але це ще не звільняє еспанського католицизму від обов'язку здорової са-

мокритики і інтенсивної розбудови усіх занедбаних ділянок релігійного життя цілої нації. Бо новітні часи ставлять католицизм перед нові великі завдання, звязані з сьогочасними духовими і матеріяльними потребами модерної нації, а одночасно перед завдання модерної боротьби проти скритого і явного наступу всесвітнього безбожництва. Там де католицизм буде стояти на висоті цього свого новітнього завдання, там і націоналізм не піде на шлях протихристиянських теорій і афектів.

Потребу інтенсивнішої і всесторонньої розбудови релігійности відчують і в такій чисто католицькій країні як Ірляндія. Релігійність Ірляндців ще й досі обмежена лише на особисте життя і не виказує необхідних консеквенцій у сфері суспільних обовязків. Співпраці світських людей з Церквою там взагалі нема, а занедбання у сфері суспільно - економічній такі жахливі, що всі щораз болючіше відчують потребу основних змін. На три міліони населення має Ірляндія 100.000 безробітних, а річно ще й тепер емігрує около 20.000 Ірляндців. Перед 100 роками Ірляндія мала 8 міліонів мешканців, з того більше як 5 міліонів виемігрувало до Америки не так у висліді англійського панування, як радше у висліді слабої розбудови господарства і промислу. Бо хоч у Ірляндців є ентузіазм для політичної боротьби проти чужої влади, то ще й досі брак у них ентузіазму для муравлиної щоденної праці. Самі умовини праці там надзвичайно примітивні, робітничі платні дуже низькі, а страйки хронічні. В одній кімнаті дуже часто живе 10 до 15 осіб. Клер, численніший ніж армія, хоч цілком неоплачуваний державою, живе досить вигідно і безжурно, оплачуваний самим населенням. Провідні одиниці щораз виразніше відчують потребу направи через поглиблення релігійного життя і через поширення його консеквенцій на всі ділянки життя нації. Щораз яскравіше виринає засада, що самої дбайливости за спасення власної душі замало, щоби сповнити свій обовязок супро-

ти нації. Такого поглиблення релігійности вимагає і вожд Ірляндців Де Валера. В 1938. р. він ясно сказав: „Коли на світі є країна, в якій є надія реалізувати християнські засади, то тою країною є Ірляндія. Всі наші змагання мусимо спрямувати на те, щоби всі установи нашого прилюдного життя виповнити засадами суспільної справедливости і суспільної любови!“

В такому розумінні і німецький філософ Фридрих Вільгельм Ферстер передбачує дальший зріст і тріумф християнства. „Християнство — на його думку — перестане бути справою приватною і справою уподобання, а мусить стати справою яскраво прилюдною, бо цивілізоване людство зрозуміє, що лише правда хреста може його вирятувати від збірного озвіріння, надзвичайно могутнього силою збірности.“ („Еуропа унд ді дойтше Фраге“.)

Симптоматичною для майбутньої перемоги християнства теж у сфері теорії і практики націоналізму може бути і та еволюція світогляду, що її перебув ідеолог польського націоналізму Роман Дмовський. З послідовного позитивіста, що не признавав ні релігійної правди, ні її провідної ролі в життю нації, Дмовський стає вкінці послідовним католиком і вказує на фундаментальне значіння релігії для нації і держави. Вже в 1926. р. на католицьким конгресі в Познані Дмовський ясно сказав: „Польща мусить стати на сильних релігійних підставах. Католицькі ідеї мусять поширять всі, кому будучність дорога“. А в пізнішій своїй книжці: „Церква, нарід і держава“ (з 1927. р.) він ще ясніше виказав дійсні заслуги католицизму для людської культури взагалі, а зокрема для польської нації, відкидаючи одночасно несправедливі закиди лібералів і соціялістів про здогадну шкідливість католицизму для Польщі в 17. віці. Дуже важне і те, що Дмовський рішуче відмежувався від такого націоналізму, який хоче надуживати релігії і Церкви лише як засобу для своїх політичних цілей. Проти кон'юктурального католицизму Дмовський вказує на необхідність засадничого

католицизму для здорового розвитку нації. „Політика католицького народу мусить бути щиро католицька, — каже Дмовський — т. зн., що релігію, її розвиток і силу мусимо уважати за ціль, і не можна уживати її як засобу для інших цілей, таких що з релігією не мають нічого спільного. Політика це справа земська, і становище політики є земське, дочасне. Але і з того становища релігія в життю народів, це найважніше добро, якого для ніякої ціли не можна жертвувати.“

Така ідеологічна еволюція одного з провідних умів польської нації повинна би стати дороговказом для такої самої еволюції цілого польського націоналістичного руху, дарма що той рух не називає себе назвою „націоналізму“, і дарма, що він вже тепер називає себе „католицьким“. Бо цілком правильно завважив проф. др. Оскар Галецькі (розглядаючи проблему християнського націоналізму), що дальша доля польської нації і дальший розвиток історичних подій та евентуальний прихід ери справедливого мира „залежатиме у великій мірі від форми, яку прийме польський націоналізм“.

Бо крім таких націоналістів, що у своєму приватному і прилюдному життю тримаються вічних засад християнства, є у світі багато і таких націоналістів, що з різних мотивів стоять здалека від християнства і тримаються матеріялістичної філософії або, релятивізуючи правду, намагаються оживляти національну енергію фікцією новопоганства. Про цих останніх можна повторити те, що сказав Моріс Бльондель, а саме, що таким націоналістам „можна зробити закид не такий, ніби вони занадто люблять свій край і свою націю, але такий, що їх любов не цілком добра, а навіть, що вони свою націю люблять за мало, бо не розуміють повного призначення своєї батьківщини“.

Нема ніякого сумніву, що християнський націоналізм глибше розуміє історичну місію своєї нації. Дуже близько до доброго розуміння змислу еспанської націоналістичної

революції підійшов, наприклад, співець і теоретик еспанської нації Хосе Пеман (поет і політик, міністер освіти і президент еспанської Академії), коли він в одній промові заявив, що еспанська домашня війна, це ніщо інше як фрагмент метаполітичної і метаісторичної боротьби відвічних сил світла і темряви. Такий самий глибокий метафізичний змісл збройної боротьби еспанських націоналістів він зясував також у поетичній формі у своїй епічній „Поемі про звірину і про янгола.“

Усі ті проблеми християнського націоналізму вже здавна виринають і в українському середовищі. І між українськими націоналістами є такі, що не знайшли ще правильного відношення до християнської релігії. Особливо багато шкоди спричиняє думка, ніби християнство, це така система ідей, яка гальмує індивідуальні і національні сили в боротьбі з житевими перешкодами. Вже Іван Франко та А. Кримський на сторінках наукових журналів вели полеміку про те, чи правдиве християнство відтягає людину від національних обов'язків і від обов'язку боротися проти зла. Безнастанна ідеологічна праця над собою довела вкінці Івана Франка до висновку, що ідеалом християнина є активна боротьба зі злом, та що „ідея прощення провини — як каже сам Франко — зовсім не суперечить ідеї боротьби зі злом і являється тільки її доповненням.“ До такого висновку повинні дійти і ті українські націоналісти, котрі ще добре не розуміють правдивої вартости християнської релігії в життю української нації.

Великою перешкодою для процесу християнського оформлення всіх відтінків українського націоналізму є також те, що багато українських авторів вже з самої неприхильности до націоналізму закріплюють таке розуміння націоналізму, яке взагалі виключає можливість об'єднання з християнською релігією. Так зробила м. ін. і „Українська Загальна Енциклопедія“, зазначаючи, ніби націоналізму „в політиці не обов'язують ніякі етичні правила, крім національного егоїзму“.

Такі тенденції і упередження панують не тільки серед Українців. Ось напр. польський автор, о. Я. Воронецькі, жалується, що католицькі теологи і філософи замало ще звертають свою увагу на християнський націоналізм, „бо занадто переймаються виключним поборюванням націоналізму поганського. В католицьких сферах панують деякі упередження у відношенні до християнського націоналізму, і то через вплив індивідуалізму і сьогочасного сентименталізму“.

Проблему християнського націоналізму вияснює в деякій мірі порівняння активної любови до власної нації з активною любовю до власної родини. Добрий християнин найглибше може зрозуміти правдивий сенс родинного життя. Він найкраще буде любити своїх батьків і цілу свою родину, і найкраще буде уміти помагати їм всіми своїми силами у всіх їх дочасних справах, одночасно обороняючи християнське розуміння родинного життя взагалі. Добрий християнин ніколи не дозволить, щоб у його родині запанували протихристиянські засади необмеженого родинного егоїзму, і ніколи не зробить собі з родини щось в роді божка. Ніколи земські інтереси власної родини не відвернуть його уваги від вищих земських інтересів цілої нації і від найвищих інтересів, що звязують людину з релігійною сферою на землі і з вічним життям по смерті.

Подібно як особистий і родинний егоїзм, так само і національний егоїзм є тільки тоді добрий, коли виростає з вічних правд християнської релігії. Вічна правда християнської етики і метафізики, це єдиний тривкий фундамент для зросту індивідуальної і національної сили, а тим самим і єдина добра філософічна основа для теорії і практики українського націоналізму.

Література

Dr. Friedrich Hertz: Wesen und Werden der Nation (1927)

Ол. Потебня: Языкъ и народность. (1895)

Ол. Потебня: О націоналізмъ

В. Тимошевський: Мова і національність (1912)

Др К. Чехович: Думки Ол. Потебні про національність (1931)

Др К. Чехович; Олександр Потебня (1931)

Д. Донцов; Націоналізм

M Vaussard: Nacjonalizm a katolicyzm. (Poznań 1927) (переклад з французького.) Збірка голосів 22 різних авторів.

Dr. St. Klimek: Tezy antropologiczne rasizmu. („Przegląd powszechny“ 1938. Grudzień, str. 312–329.

Otto Cohausz S. J.: Stolz und Selbsterhöhung oder christlich-demütige Selbstbescheidung? („Theologisch-praktische Quartalschrift“ 1936 s. 449–465.

Dr. Walter Schubart: Nietzsche und das Christentum („Schönere Zukunft“ 1938.)

Dr. Theodor Grentup: Volk und Volkstum im Lichte der Religion („Schönere Zukunft“ 1939.)

**Бажаємо господарсько-
го розвитку українсь-
кого народу, тому всту-
— паємо в члени —**

**„КАСИ УКРАЇНСЬКОЇ
КАТОЛИЦЬКОЇ МОЛОДІ“**

Львів пл. Юра ч. 5.

У Д І Я 5 з л. — В п и с о в е 1 з л

**З а в д а н н я м ц і є ї к а с и
у м о ж л и в л ю є т е у к р а ї н -
с ь к і й м о л о д і з а к л а д а т и
т а р о з б у д о в у в а т и с в о ї
— в а р с т а т и п р а ц і. —**

1,50
(1986)

РД

5480

У

79315/1-2
Книгозбірня
"ОБНОВИ"

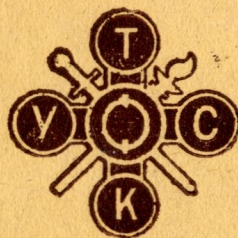
ДР. КОНСТАНТИН
ЧЕХОВИЧ

I.

ГЕНЕЗА І СУТЬ
НАЦІОНАЛІЗМУ

II.

ХРИСТІАНСЬКИЙ
НАЦІОНАЛІЗМ

Л Ї В І В

1939